

АНОТАЦІЯ

Сараєва І.В. Формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 012 – дошкільна освіта.

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», МОН України. Одеса, 2021.

У дисертації подано теоретичне узагальнення та нове практичне вирішення проблеми, що виявляється у розробленні, науковому обґрунтуванні й апробації моделі, експериментальної методики, педагогічних умов формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності.

Мета дослідження: науково обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови й експериментальну методику формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше визначено сутність феноменів «оцінно-контрольні дії дітей передшкільного віку», «оцінно-контрольна діяльність дітей передшкільного віку»; науково обґрунтовано педагогічні умови формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку (інтеграція різних видів діяльності у процесі формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності; стимулювання критичного ставлення дітей до процесу і результату різних видів діяльності; наявність емоційно-позитивних стимулів до оцінно-контрольної діяльності дітей передшкільного віку в різних видах діяльності); визначено критерії (когнітивний, мотиваційний, рефлексійно-діяльнісний) із відповідними показниками формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності; *схарактеризовано* рівні сформованості оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності (високий, достатній, задовільний, низький); *розроблено*

модель формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності (когнітивно-збагачувальний, ситуативно-стимульований, проєктно-творчий етапи); *уточнено* поняття «оцінка», «контроль», «оцінювання». Набула подальшого розвитку методика розвитку мовлення і критичного мислення дітей передшкільного віку.

Практичне значення очікуваних наукових результатів полягає в розробленні й упровадженні в освітній процес закладу дошкільної освіти діагностувальної та експериментальної методик формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності (серія інтегрованих занять, проблемних та ігрових ситуацій, творчих проєктів «У світі музики», «Палітра творчих здібностей дітей», «Дивосвіт казки», «Маленький актор у кожній дитині»). Матеріали дослідження можуть використовуватись вихователями, музичними керівниками у групах дітей старшого дошкільного віку закладів дошкільної освіти, у системі післядипломної освіти та студентами ЗВО.

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу; розкрито наукову новизну здобутих результатів, їх практичне значення; подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, публікації, структуру дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності»** проаналізовано науковий фонд із досліджуваної проблеми; визначено сутність понять «оцінно-контрольні дії дітей передшкільного віку», «оцінно-контрольна діяльність дітей передшкільного віку»; уточнено поняття «оцінка», «оцінювання», «контроль»; схарактеризовано види освітньо-пізнавальної діяльності дітей передшкільного віку (образотворча, музична, художньо-мовленнєва, театральна-ігрова); розкрито особливості мисленнєво-мовленнєвої діяльності дітей шостого року життя.

Аналіз наукових праць учених дозволив визначити феномен «оцінно-контрольні дії» як усвідомлений процес висловлювання дитиною власного

ставлення до тієї чи тієї оцінки (самооцінки), зіставлення і порівняння власних дій та дій інших дітей щодо процесу і результату діяльності відповідно до вимог, чи зразка, обґрунтовуючи свій вибір.

Оцінно-контрольну діяльність дітей передшкільного віку розглядаємо як стимульовану активність дітей до критичного ставлення та оцінювання процесу і результату різних видів діяльності, складниками якої є усвідомлені дії оцінки, контролю, самооцінки, самоконтролю, взаємооцінки, взаємоконтролю.

У розділі схарактеризовано види освітньо-пізнавальної діяльності, які є підґрунтям для формування у дітей оцінно-контрольних дій як у процесі діяльності, так і за її результатами. На основі аналізу праць (Б. Ананьєва, А. Богуш, П. Гальперіна, М. Каган, І. Карабаєвої, Г. Люблінської, Н. Талізінної) дійшли висновку, що пізнавальна діяльність є усвідомленим, цілеспрямованим процесом набуття дитиною нових знань, умінь і навичок, спрямований на пізнання довкілля, вирішення проблемних ситуацій, створення нового продукту, під час якого задіяні всі психічні процеси, а результатом є здобуття нового соціального досвіду в розвитку особистості.

Розкрито особливості мисленнєво-мовленнєвої діяльності дитини випускника закладу дошкільної освіти. На основі теоретичного аналізу праць (А. Богуш, С. Гончаренко, С. Козлової, Г. Люблінської, Л. Обухової, М. Поддякова, Г. Фадіної, М. Шардакова) дійшли висновку, що взаємозв'язок і взаємозумовленість логічного мислення і розвитку мовлення є підґрунтям розвитку оцінно-контрольних дій дитини в різних видах діяльності.

У другому розділі **«Стан сформованості оцінно-контрольної діяльності у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності»** представлено результати пошуково-розвідувального етапу експерименту, виявлено критерії, показники, схарактеризовано рівні сформованості оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності, обґрунтовано педагогічні умови формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності.

На пошуково-розвідувальному етапі експерименту проведено анкетування вихователів старших груп, вихователів-методистів ЗДО, батьків; з'ясовано ставлення педагогів (вихователів старших груп, вихователів-методистів ЗДО) та батьків щодо оцінно-контрольної діяльності дітей; здійснено аналіз освітньо-виховних планів роботи вихователів; проаналізовано чинні освітні програми розвитку дітей шостого року життя закладу дошкільної освіти.

Результати анкетування вихователів та вихователів-методистів ЗДО засвідчили загальне їхнє позитивне ставлення до оцінно-контрольної діяльності в освітньо-виховному процесі ЗДО та належну організацію навчально-методичного забезпечення освітнього процесу. Аналіз результатів анкетування батьків показав необ'єктивне ставлення їх до оцінно-контрольної діяльності своїх дітей. З'ясовано, що чинні комплексні та парціальні освітні програми містять обов'язкові для виконання вихователями завдання щодо формування дій оцінки (самооцінки) і контролю (самоконтролю). Аналіз планів освітньо-виховної роботи вихователів засвідчив, що переважна більшість вихователів не виконують вимоги чинних освітніх та парціальних програм із формування у дітей оцінно-контрольних дій у різних видах діяльності.

На констатувальному етапі експерименту було визначено критерії, показники, схарактеризовано рівні сформованості оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності; визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності: інтеграція різних видів діяльності у процесі формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності; стимулювання критичного ставлення дітей передшкільного віку до процесу і результату різних видів діяльності; наявність емоційно-позитивних стимулів до оцінно-контрольної діяльності дітей передшкільного віку в різних видах діяльності.

У третьому розділі «**Експериментальне дослідження з формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності**» розроблено й науково обґрунтовано модель та експериментальну методику формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності; здійснено порівняльний аналіз результатів констатувального та прикінцевого етапів дослідження.

На формувальному етапі було розроблено й упроваджено модель формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності, яка обіймала три етапи: когнітивно-збагачувальний, ситуативно-стимульований, проєктно-творчий. Метою першого – когнітивно-збагачувального етапу – було збагатити знання дітей старшого дошкільного віку щодо змісту оцінно-контрольної діяльності у різних видах (художньо-мовленнєвої, образотворчої, музичної, театральної-ігрової). На другому – ситуативно-стимульованому етапі розвивали у дітей шостого року життя оцінні дії (самооцінки, взаємооцінки) та дії контролю (самоконтролю, взаємоконтролю). На третьому – проєктно-творчому етапі залучали дітей старшого дошкільного віку до активної оцінно-контрольної діяльності в різних видах діяльності.

Провідними формами, методами і прийомами експериментальної методики виступили: бесіди; інтегровані заняття; ігри (дидактичні, сюжетно-рольові, словесні, режисерські); моделювання ігрових та проблемних ситуацій; творчі проєкти.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності експериментальної та контрольної груп на прикінцевому етапі засвідчив ефективність розробленої моделі та експериментальної методики формування оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку в різних видах діяльності.

Ключові слова: оцінно-контрольні дії, оцінно-контрольна діяльність, діти передшкільного віку, педагогічні умови, модель, методика.

ABSTRACT

Saraeva I.V. Formation of evaluative and control actions in preschool children in various activities.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences in specialty 012 - preschool education.

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky ", Ministry of Education and Science of Ukraine. Odessa, 2021.

The dissertation presents a theoretical generalization and a new practical solution to the problem, it turns out to be in the development, scientific substantiation and testing of the model, experimental methodology, pedagogical conditions for the formation of evaluative and control actions preschool children in various activities.

Purpose of the research: to scientifically substantiate and experimentally test the pedagogical conditions for the formation of evaluative and control actions preschool children in various types of activities.

The scientific novelty of the research lies in the fact that for the first time the essence of the phenomena "evaluative and control actions of preschool children", "evaluative and control activities of preschool children"; the pedagogical conditions for the formation of assessment and control actions in preschool children have been scientifically substantiated (integration of various types of activities in the process of formation of assessment and control actions in preschool children in various activities, stimulating a critical attitude of children to the process and the result of various activities, the presence of emotionally positive incentives for assessment and control activities of preschool children in various activities); the criteria (cognitive, motivational, reflexive) with the corresponding indicators of the formation of evaluative and control actions in preschool children in various types of activity have been determined; the level of formation of assessment and control actions in

preschool children in various types of activities (high, sufficient, satisfactory, low) is characterized; a model for the formation of evaluative and control actions in preschool children in various types of activity (cognitive enrichment, situationally stimulated, design and creative stages) has been clarified; the concept of "assessment", "control", "evaluation" has been clarified. The methodology for the development of speech and critical thinking in preschool children was further developed.

The practical significance of the expected scientific results lies in the development and implementation of diagnostic and experimental methods for the formation of assessment and control actions in preschool children in various activities (a series of integrated lessons, problem and game situations, creative projects "In the world of music" , "The palette of creative abilities of children", "Miracles of a fairy tale", "A little actor in every child"). Research materials can be used by educators, music directors in groups of older preschool children of preschool education institutions, in the system of postgraduate education and students of higher educational institutions.

In introduction substantiates the relevance of the research problem, defines its goals, objectives, object, subject, hypothesis; the scientific novelty of the results obtained, their practical significance is revealed; provides information on approbation and implementation of research results, publications, the structure of the thesis.

In the first chapter "Theoretical foundations of the formation of evaluative and control actions in preschool children in various types of activities", the scientific foundation on the problem under study is analyzed; the essence of the concepts "evaluative and control actions of preschool children", "evaluative and control activities of preschool children" is determined; clarified the concept of "assessment", "evaluation", "control"; the types of educational and cognitive activities of preschool children (visual, musical, artistic and speech, theatrical and play) are characterized, the features of the mental and speech activity of children of the sixth year of life are revealed.

The analysis of the scientific works of scientists made it possible to define the phenomenon of "evaluative and control actions" as a conscious process of a child's expression of his own attitude to one or another evaluation (self-esteem), comparing and comparing his own actions and the actions of other children by the process and result of the activity in accordance with the requirements or pattern, justifying your choice.

The evaluation and control activity of preschool children is considered as stimulated activity of children to a critical attitude and evaluation of the process and the result of various types of activity, the components of which are conscious actions of evaluation, control, self-assessment, self-control, mutual evaluation, and mutual control.

The section describes the types of educational and cognitive activities that are the basis for the formation of evaluative and control actions in children, both in the process of activity and according to its results. Based on the analysis of works (B. Ananyeva, A. Bogush, P. Galperina, M. Kagan, I. Karabaev, G. Lyublinskaya, N. Talyzina), we came to the conclusion that cognitive activity is a conscious, purposeful process of acquiring new knowledge by a child, skills, aimed at cognizing the environment, solving problem situations, creating a new product, during which all mental processes are involved, and the result is a new social experience in personality development.

The features of the mental and speech activity of a child of a graduate of a preschool education institution are disclosed. Based on the theoretical analysis of works (A. Bogush, S. Goncharenko, S. Kozlova, A. Lyublinskaya, L. Obukhova, M. Poddyakova, G. Fadin, M. Shardakova), we came to the conclusion that the interrelation and interdependence of logical thinking and development speech is the basis for the development of evaluative and control actions of the child in various activities.

The second chapter "The state of the formation of evaluation and control activities in preschool children in various types of activities" presents the results of the exploratory stage of the experiment, identifies criteria, indicators, characterizes

the levels of formation of evaluation and control actions in preschool children in various activities, substantiates pedagogical conditions for the formation of evaluative and control actions in preschool children in various activities.

At the prospecting and exploration stage of the experiment, a survey was conducted of educators of senior groups, educators-methodologists of preschool educational institutions, parents; the attitude of teachers (educators of older groups, educators-methodologists of preschool educational institutions) and parents on the assessment and control activity of children was clarified; the analysis of educational and upbringing plans of the work of educators was carried out; analyzed the current educational programs of children of the sixth year of life in institutions of preschool education.

The results of the questioning of educators and educators-methodologists of preschool education institutions showed their general positive attitude towards assessment and control activities in the educational process of preschool education institutions and the proper organization of educational and methodological support of the educational process. The analysis of the results of the questionnaire survey of parents showed their biased attitude to the assessment and control activities of their children. It was found that the current comprehensive and partial educational programs contain tasks that are mandatory for educators to form the actions of assessment (self-assessment) and control (self-control). An analysis of the plans for the educational work of educators showed that the overwhelming majority of educators do not fulfill the requirements of the current educational and partial programs for the formation of assessment and control actions in children in various types of activities.

At the ascertaining stage of the experiment, criteria, indicators were determined, the levels of formation of evaluative and control actions in preschool children in various types of activity were characterized; determined and scientifically substantiated pedagogical conditions for the formation of assessment and control actions in preschool children in different types of activities: integration of various types of activities in the process of formation of assessment and control

actions in preschool children in various activities; stimulating a critical attitude of children to the process and the result of various activities; the presence of emotionally positive stimuli for evaluative and control activities of preschool children in various activities.

In the third chapter "Experimental research on the formation of evaluative and control actions in preschool children in various types of activities", a model and experimental methodology for the formation of evaluative and control actions in preschool children in various activities are developed and scientifically substantiated; carried out a comparative analysis of the results of the ascertaining and final stages of the study.

At the molding stage, a model for the formation of evaluative and control actions in preschool children in various types of activity was developed and implemented, which took three stages: cognitive enrichment, situationally stimulated, design and creative. The purpose of the first - cognitive-enrichment stage - was to enrich the knowledge of older preschool children on the content of evaluative and control activities in various types (artistic and speech, visual, musical, theatrical and play). At the second, situationally stimulated stage, evaluative actions (self-assessment, mutual assessment) and control actions (self-control, mutual control) were developed in children of the sixth year of life. At the third, design and creative stage, senior preschool children were involved in active assessment and control activities in various types of activities.

The leading forms, methods and techniques of the experimental technique were: conversations; integrated classes; games (didactic, role-playing, verbal, directorial) modeling of game and problem situations; creative projects.

A comparative analysis of the levels of formation of evaluative and control actions in preschool children in various activities of the experimental and control groups at the final stage showed the effectiveness of the developed model and experimental methodology for the formation of evaluative and control actions in preschool children in various activities.

Keywords: evaluation and control actions, evaluation and control activities, preschool children, pedagogical conditions, model, methodology.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Сараєва І.В. Діяльнісний підхід у векторі формувань оцінно-контрольних дій у дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / За ред. проф. Тетяни Степанової. № 1 [68], лютий 2020. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2020. С. 239-245.
2. Богуш А. М., Сараєва І.В. Методологія пізнавальної діяльності – підґрунтя формування у дітей оцінно-контрольних дій. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 1 (130). Одеса, 2020. С. 120-128.
3. Сараєва Ірина. Мистецькі види діяльності в просторі дошкільного дитинства. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки* : зб.наук.пр. Вип.3. Бердянськ : БДПУ, 2020. С. 118-126.
4. Сараєва Ірина. Художньо-творчі види діяльності в роботі з дітьми дошкільного віку. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика Київський університет імені Бориса Грінченка. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 1 (66). Київ, 2021. С.56-63.

Статті у зарубіжних виданнях:

5. I. V. Saraieva. The structure of assessment and control activities of children before school age in the vector of modernity [Структура оцінно-контрольної діяльності дітей передшкільного віку у векторі сучасності].

Science and education a new dimension. Pedagogy and psychology. IX (100), Issue 256, 2021 Sept. P. 20-25.

Тези та матеріали наукових конференцій:

6. Ірина Сараєва. До проблеми підготовки дітей передшкільного віку до навчання в школі. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Традиції та інновації в сучасній педагогічній діяльності: європейський вимір»*. Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2019. С.82-84.
7. Сараєва І.В. Оцінно-контрольні дії: сутність і характеристика. *Шляхи і засоби становлення професійної майстерності майбутніх педагогів : збірн. наук. статей*. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. С. 144-148.
8. Сараєва І.В. Оцінка як соціально-педагогічна категорія. Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали п'ятнадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2020 р.) / гол. ред. В.В. Корнєшук. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2020. С. 108-111.
9. Сараєва І.В. Критичне мислення – підґрунтя соціального досвіду дитини передшкільного віку. Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали шістнадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2020 р.) / гол. ред. В.В. Корнєшук. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2020. С. 86-89.
10. Сараєва І.В. Компетентнісний підхід у формуванні оцінно-контрольних дій у дітей передшкільного віку. *The XXIII International Science Conference «Interaction of society and science: prospects and problems»*, April 20-23, 2021. London, England. P. 387-391.